

TUDOMÁNYOS ÉLET / SCIENTIFIC LIFE

A vizek szerepe a területi fejlődésben – a Duna és a Tisza térségeinek fejlődési problémái és fejlesztési lehetőségei

Beszámoló a Magyar Regionális Tudományi Társaság IX. vándorgyűléséről¹

The role of water in spatial development

Report on the 9th roving conference of the Hungarian Regional Science Association

KOVÁCS SÁNDOR ZSOLT, RÁCZ SZILÁRD

A folyóvizek és tavak a tér alakításának kitüntetett szereplői. Történelmi léptékben meghatározták egy térség belső szerkezetét, s mind a mai napig olyan erőforrást nyújtanak, ami a regionális fejlődés nehezen túlbecsülhető része. Ugyanakkor ezt az erőforrást oly módon használhatjuk csak fel, hogy tekintettel kell lennünk arra a sajátos ökológiai rendszerre, amelynek megóvása nélkül a vízre épülő gazdálkodásunk, de térségeink térszerkezete is összeomolhat. Magyarország ebben a tekintetben különösen kényes helyzetben van, hiszen a fenntarthatóság ökológiai és gazdasági vonatkozásai mellett kiemelt figyelmet kell fordítania arra is, hogy vízhasználata nemzetközi kérdéseket is felvet, miután folyóvizeinek döntő hányada határon kívülről érkezik. Mindemelllett figyelniük kell arra is, hogy az éghajlatváltozás felértékeli ezt a sok problémát okozó, ugyanakkor kiemelt értéket képviselő természeti kincset. A víz és a területi fejlődés vizsgálata több, folyamatosan változó rendszer figyelembevételével hozhat valós eredményeket. A Magyar Regionális Tudományi Társaság IX. vándorgyűlése – a révkomáromi helyszínhez szervesen kapcsolódva – ezt a bonyolult kapcsolatrendszert kívánta több aspektusból is körbejárni.

A társaság második alkalommal tartotta határon túl az éves konferenciáját, amelynek társrendezői feladatait Szabó Ingrid és a Selye János Egyetem Gazdaságtudományi Kara látta el.

A konferencia hagyományosan a társaság közgyűlésével kezdődött, amelyen az alapszabály módosítására és tisztújításra is sor került. Az alapító okirat módosítását az a szándék indokolta, hogy a 2002-ben alapított társaság második évtizedét a feladatoknak megfelelőbb, hatékonyabb irányítási struktúrával kezdhesse meg. A titkári és a három alelnöki tisztség kialakításával a társaság elnöksége tíz főre emelkedett. Horváth Gyula kilenc év után leköszönt az elnöki tisztségről, amelyre a jelen lévő két jelölt közül Rechnitzer Jánost választották meg négy évre.

A házigazda szerepében Csiba Péter rektorhelyettes köszöntötte a szántíz résztvevőt, majd az intézmény bemutatása során kiemelte, hogy a magyar oktatási nyelvű egyetem finanszírozását a Szlovák Köztársaság kormánya biztosítja.

Az első plenáris előadó *Barsiné Pataky Etelka*, az EU Duna Régió Stratégiával összefüggő kormányzati tevékenység irányításáért felelős kormánybiztos volt. Előadását a Balti- és a Duna-stratégiák közötti párhuzamok és eltérések tisztázásával indította. A legfontosabb különbség, hogy a Balti-stratégia egy már intézményesült makroregionális együttműködésre épült rá, míg a Duna csak egy szimbolikus jelkép az érintett térségben. A 2011-es magyar EU-elnökség alatt elfogadott stratégia 11 prioritást tartalmaz, mindegyiknek megvannak a maga programjai, akciói. Egy-egy prioritást mindig két ország közösen koordinál. A megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos prioritást Csehországgal, a vízminőség-prioritást Szlovákiával, a természeti katasztrófák kezelésével kapcsolatos programokat Romániával közösen irányítja Magyarország. A Duna-stratégia a területi fejlődéssel kapcsolatban is hordoz magában fontos gondolatokat. Az érintett országoknak az együttműködés fontos lenne a komplex vízgazdálkodási problémák kezelésében. Közösen lehetne megoldást találni a vízgyűjtő területek minőségének problémáira, hiszen friss eredmények alapján a térség vízgyűjtő bázisainak mindösszesen 15%-a megfelelő. Ugyanígy nagy probléma a térségben az aszályok és az árvizek kérdése. A stratégia gyenge pontja, hogy nincs központi cél, hanem a prioritásokban megfogalmazott kisebb célokból kellene felépíteni az átfogó, elvárt eredményt.

Németh Tamás, az MTA főtitkára Víz című előadásában megállapította, hogy a Föld vízkészletével kapcsolatos globális válság valószínűleg még kezelhető, azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy az alapp probléma a hétmilliárdos emberiség vízigényeiben keresendő. Ezután a vízhasználat és a vízközművek történeti fejlődéséről kapott információkat a hallgatóság. A vízfelhasználás és a szennyvízkezelés mellett ugyancsak nagy probléma a csapadékmennyiség utóbbi időben tapasztalt szélsőséges változása. A kiemelkedően magas 2010-es csapadékmennyiséget jelentősen szárazabb időszakok követték, így az erózió és a szikesedés is jelentős károkat okozott. Az életminőség meghatározói: a jó víz, a jó levegő, a megfelelő minőségű és mennyiségű élelmiszer. Ezért az olyan bal-

esetek, mint az Exxon-Valdez-ügy, vagy a Prestige tankhajó katasztrófája jelentős globális problémákhoz vezethetnek, a folyamatos vízkészlet-csökkenés a fejlődés fenntarthatatlanságát vetíti előre.

G.-Tóth László, az MTA Balatoni Limnológiai Kutatóintézetének osztályvezetője az EU Vízkészlet-irányelve (VKI) és a vízminősítés összefüggéseit kívánta megragadni. A víz a közjavak körébe sorolandó jószág. A közjavak piacgazdasági elvek alapján való kezelése vezetett a „közjavak tragédiájához”, a föld, a víz és a levegő minőségének világméretű romlásához, a fajok pusztulásához, a biológiai sokféleség csökkenéséhez. Az EU 2000 októberében fogadta el a Vízkészlet-irányelvet, amelynek tárgyalási folyamatában Magyarország a kezdetektől meghívottként részt vett, a 2004-es csatlakozástól kezdve pedig azt alkalmazni köteles. A VKI normatív szabályozási rendszer, de paradigmaváltást is hozott: olyan fenntartható vízgazdálkodást ír elő, amely nem veszélyezteti a vizek ökológiai állapotát. Célja az egységesen jó vízminőség elérése 2015-re az EU27-ben. Ez azonban politikai és környezetetikai problémákat vet fel, hiszen minél tisztább a víz, annál többre kerül azt még tovább tisztítani, így a nettó szennyező tagállamok érdeke az értékhatárok leszorítása.

A klímaváltozás, a globális felmelegedés komoly problémákat okozott, amelyek hazánk agráriumára és egyéb ágazataira is kihatnak. Ezekre az uniónak is voltak válaszai, amelyeket Duray Balázs, az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézetének munkatársa a teljesség igényével számba is vett. A jövő perspektívája a határ menti együttműködés, az önmagát erősítő, kumulatív kommunikáció lehet.

Tamás János, a Debreceni Egyetem professzora Földhasználat és Vízkészlet-gazdálkodás című előadását az ökológiailag fenntartható és nem fenntartható országokat bemutató térképpel kezdte. Ez alapján kiderült, hogy Magyarországon személyenként 1,5 hektárral többet veszünk igénybe, mint amennyit az országterület biológiai kapacitása lehetővé tesz. Kritikus, világméretű probléma emellett a földfelszín borítása, valamint az aszályos, belvizes területek részaránya, a szárazság, valamint az ár- és belvizek gyakorisága. Magyarországon a kifolyó vizek 95%-a külföldről érkezik: az alvízi jelleg miatt nagy problémának vagyunk kitéve. A készletek második legnagyobb összetevője a gyakran elhanyagolható szerepűnek vélt csapadék. Ez a befolyó felszíni készlet közel felével egyenlő, ami bizonyítja az ésszerű vízvisszatartás és vízgazdálkodás fontosságát.

Hardi Tamás, az MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézetének főmunkatársa több alapkérdést fogalmazott meg a Duna kapcsán: Miért rosszul hasznosított a szállítás szempontjából a folyó? A Duna egyetlen vízi útnak tekinthető, vagy egy hálózat része? A Duna legnagyobb történetföldrajzi problémája e tekintetben az, hogy egyetlen hosszú vízi út, kiemelkedő centrumtérség nélkül. Bár kialakult egy központi mag, azonban a termőterületekhez viszonyítva északra, ami az árral szembeni szállítás szükségességét hozta magával. A földrajzi tényezők mellett fontos szerepe volt a rossz hasznosításban a politikai tényezőknek is. A folyó által érintett országok más és más fejlesztési irányok

mellett voltak elkötelezve, ezzel hátráltatva a komplex, átfogó hálózat kialakulásának esélyeit. Ez az ellentmondás az EU-s befolyás növekedésével 1991 után oldódott valamelyest, bár az előrelépést újabb esemény, a jugoszláv válság bénította meg. Összességében elmondható, hogy a Duna-hálózat kialakulását a következők hátráltatták: az egyes gazdaságfejlődési korszakokban a folyó nem nyújtotta azt az infrastrukturális bázist, amelyre akkor szükség lett volna; a politikai és a gazdasági hatalom csak ritkán esett egybe, s periferikus hatalom kezében összpontosult.

Nagy Imre, az Újvidéki Egyetem Természettudományi Karának egyetemi tanára a Duna és a Tisza térségformáló szerepét Szerbia szempontjából vizsgálta meg. Az ország területi fejlődésének folyamatában számottevő visszaeséssel járt a polgárháború, illetve Jugoszlávia felbomlása. Változást az EU-integráció folyamata hozott: új, részben magyar, részben európai szellemiséget tükröző stratégiák, tervek születtek. Ezekben a folyamatokban, a területi fejlődésben eddig a két folyó még nem játszott jelentős szerepet. A legnagyobb lehetőségek az idegenforgalmi szolgáltatásokban, illetve a határon átnyúló együttműködésben lennének megragadhatók.

Hajdú Zoltán a magyarországi vízienergia-potenciál hasznosításának vitáit tárta a hallgatóság elé. Az elképzelésekben nagy változást hozott a Trianon utáni területcsökkenés, amely 1945-ig tartó vitákat hozott. 1941-től megkezdődött a visegrádi erőmű építésének előkészítése, majd a Tisza-völgy komplex területfejlesztése. A szocializmus időszakában az örökölt beruházások egy részét véghezvitték, más részüket áttervezték. A sztálini hatás eredményeképpen mindenhol erőművet terveztek. A legismertebb vitát a Gabčíkovo–Nagyymaros erőmű megépítése, illetve meg nem építése generálta. A jelenlegi álláspont szerint még legalább 2-3 erőműre lenne szükség a Dunán. Az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézetének tudományos tanácsadója a téma összegzéseként elmondta, hogy a múltba kapaszkodni és visszanyúlni nem megfelelő álláspont: mai tudásunk és környezetfelfogásunk szerint kell újrakezdeni a kérdéskör nyilvános, komplex megvitatását.

A plenáris ülés zárásaként immár harmadik alkalommal osztották ki a Kiváló Ifjú Regionalista Díjat, amelyet Mezei Cecília, az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézetének kutatója nyert el.

A konferencia második napján hét tematikus szekcióban folytatódott a tanácskozás. A *politikai, történeti, gazdasági és társadalmi dimenziókat* elemző ülés sajátos keretet, alapvetést biztosított a plenáris előadásokon elhangzottakhoz. A prezentációk többsége közvetlenül kapcsolódott a vizek szerepéhez, míg két referátum a határmentiséggel, a határfolyók szerepével foglalkozott. A *folyó mint gazdasági (ipari, innovációs) tengely* című szekcióban két vajdasági előadó az autonóm tartomány vízzel összefüggő fejlődési esélyeit tárgyalta. A többi résztvevő meglehetősen változatosan a víz, az ipar és az innováció köré építette előadását. A harmadik szekcióban a *közlekedési és logisztikai kérdések* megvitatására került sor. Az EU lakosságának 45%-a vízparton él, a világ kereskedelmének 90%-a tengereken és folyókon zajlik, éppen

ezért a hajózás szerepe fontos és nem elhanyagolható, komoly feladat a vízi közlekedés versenyképességének megőrzése, javítása. Sajnos e tekintetben hazánk elmaradottsága jelentős. A *vidékfejlesztés, az agrárium és a környezetpolitika* összefüggéseit külön tanácskozás járta körül, amelyen többen foglalkoztak az ár- és belvizekkel is. A *Humán erőforrások, migráció, kultúra, identitás* szekció előadásainak közös elemei a tudás és a demográfiai sajátosságok voltak. Többen vizsgálták a határon túli magyarok, illetve a Dél-Dunántúl kapcsolódó kérdéseit. A *komplex határ menti együttműködés* kutatói virtuálisan körbejárták hazánk szinte teljes határvonalát, aminek során különböző – többségében uniós forrásból finanszírozott – projektek eredményeit mutatták be. Több délkelet-európai kutató érdeklődésére tekintettel rendhagyó módon *angol nyelvű szekciót* is meghirdettek. A bolgár, román, szerb, szlovák, cseh és magyar szakemberek különböző nézőpontból tárták fel a dunai fejlesztések hatását és a délkelet-európai régió esélyeit.

A konferencia kulturális programmal zárult, ahol a résztvevők megismerhették a komáromi erőd történetét, és bejárhatták a felújításra váró Új- és Öregvárat.

A közgyűlésen döntés született arról, hogy a társaság jubileumi, X. vándorgyűlésének témája a regionális tudomány lesz.

A vándorgyűlés előadásai elérhetők a társaság honlapján: www.mrtt.hu

Jegyzet